

מהי מחלוקת לשם שמים?

מאת רונן נויבירט

"כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו" (אבות ה', י"ז)

משנה זו מפרקי אבות מלמדת אותנו שרק מחלוקת לשם שמיים "תזכה" להתקיים. יתרה מכך, המשנה נותנת דוגמא למחלוקת נכונה מהלל ושמאי, ברם אין בדוגמא זו הגדרה מדוייקת לקריטריונים למחלוקת לשם שמיים. מה אם כן קובע אם מחלוקת הינה לשם שמיים? האם נושא המחלוקת קובע? שמא הדעות? הרי כל בר פלוגתא טוען שהוא חולק לשם שמיים וכיצד נוכל להבחין מהי מחלוקת טובה ומהי מחלוקת מחריבה?

יתרה מכך, מה היא הברכה בכך "שסופה להתקיים"? הרי איננו שואפים להיות במחלוקת לעולם, כי אם להכריע אותה?!

על מנת להבין זאת, עלינו להגדיר ראשית מהו "שלום" אשר אמור להיות היפך המחלוקת. מדי יום ויום בסוף התפילה, מזכירים אנו את מימרת ר' חנינא מסוף מסכת ברכות: "**תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם...**" - האמנם?! ניתן לומר שבחים רבים בדבר תלמידי חכמים – מרבים תורה, מרבים חכמה, מרבים קדושה – אך שלום נראה דבר הרחוק קמעא מתלמידי חכמים...דוקא במשכנם של תלמידי חכמים שריוות מחלוקות רבות בענייני הלכה, אגדה, השקפת עולם ועוד. על פניו נראה כי כל מחלוקת, הגם שמאדירה תורה, רק מרחיקה את השלום!

ברם, לשון חז"ל מדוייקת ומכוונת לאמיתו של ערך השלום האלוקי, וכך מפרש הרב קוק בעולת ראי"ה: "יש טועים שחושבים, שהשלום העולמי לא יבנה כי אם ע"י צביון אחד בדיעות ותכונות, וא"כ כשרואים תלמידי חכמים חוקרים... וע"י המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים שבזה הם גורמים למחלוקת והפך השלום. ובאמת אינו כן, כי השלום האמתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דוקא ע"י הערך של ריבוי השלום... שיתראו כל הצדדים וכל השיטות, ויתבררו איך כולם יש להם מקום, כל אחד לפי ערכו, מקומו ועניינו." (עולת ראי"ה ח"א של"). השלום איננו מעשה של פשרה וויתור הדדי, כי אם פעולה של שלימות. בזכות המחלוקת, כל צד מחדד את שיטתו, מחדש סברות חדשות ותורם בכך לפיתוח העולם.

השלום העולמי יבוא רק ע"י קיבוץ עקרונות הצדק מכל אידאה, ע"פ מדת האמת הקיימת בכל אחת מהמפלגות "לפי ערכה, מקומה וענינה". בעזרת יצירת סינתזה עמוקה בין כל גווני האמת, ללא צורך בויתור על עקרונות וטשטוש הזהות של ולו צד אחד מן החולקים, נצליח להגיע לאחדות אמת

בעתיד. לשם כך, עלינו להכיר ראשית, שבכל מפלגה בעם ישראל, ישנם צדדים של צדק: "ואדרבא, גם הענינים הנראים כמיותרים או כסותרים, יראו ... שרק ע"י קיבוץ כל החלקים וכל הפרטים, וכל הדעות הנראות שונות... דוקא על ידם יראה אור האמת והצדק, ודעת ה' יראתו ואהבתו, ואור תורת אמת" (הרב קוק שם). מדת השלום האלוקית, באה דוקא בזכות הריבוי. השלום האמיתי מורכב מחלקי האמת הצפונים בכל הדעות השונות. אמנם, חשוב להבין, שאין זה שלום של טשטוש ההבדלים ודה-לגיטימציה של כל דעה שונה. שלום מעין זה הינו מסוכן ועלול להביא לעצירה בהתפתחות העולם, שהרי "קנאת סופרים תרבה חכמה" וללא ניגודים אין התקדמות. כזה היה גם חטאם של דור הפלגה שניסו להביא שלום של טשטוש "שפה אחת ודברים אחדים", מצב שעלול היה להביא לניוון העולם. השלום האלוקי, הוא שלום של אחדות, הבאה שלא מתוך אחידות...

מעין זו, היתה גם מדת השלום של אהרון, "אוהב שלום ורודף שלום" שבוטאה באופן סמלי ע"תפקידו במשכן - העלאת הנרות. הנרות מייצגים אידאות שונות בישראל, וכך כותב הרב קוק לגבי נרות חנוכה: "החנוכה... מציירת את כל המאורות שצריכים להאיר באומה, אור התורה, אור הנבואה, אור החכמה, אור הצדק, אור הגבורה, אור השמחה, אור החסד, אור האהבה וכיו"ב... נראים לנו האורות הרבים בפרטיותם כאילו הם דברים נפרדים, וצריכים הם לפעמים להיות עומדים בפירודם, כדי שלא תמחה צורת כ"א מהם... ולפעמים הפירודים מביאים גם כן סכסוכי דעות... אמנם מתוך שכל אחד מתגדר להגביר ולהאדיר את הצד הטוב שנפשו נוטה אליו, הכלל מתבנה, והשכלולים מתרבים..." (עולת ראי"ה א' תל"ה). תפקידו של אהרון הוא "להעלות את הנרות" - למצוא את צדדי האמת בכל נר ולהעלותם לכיוונו של הנר המרכזי וכך להפכם לנר אחד גדול המאיר באור עצום. "...ועיקר הברכה היא ברכת השלום, והיא תתקיים בעתיד בהיות ההכרה ברורה לכל, כי כל המאורות כולם בכל פרטיותם, הכל הם נר אחד" (הרב קוק שם). זהו שבחו של אהרון "שלא שינה" (ע"פ מדרש רבה ורש"י על המקום). אהרון הצליח למצוא את האחדות של כל הכוחות השונים בעם ישראל, אמנם בלי ששינה אף לא אחד מהם וללא שויתר על צביונו של ולו כח אחד בעם ישראל...

אם זו מידת השלום האמיתית, הרי שמחלוקת הינה הדרך להגיע אל שלום מיוחל זה. מחלוקת לשם שמיים מבוססת על הנחת היסוד שהצד החולק גם הוא מחפש טוב לעם ישראל וחובה ללמד עליו זכות, וכפי שמגדיר זאת הרב קוק: "...נמצא שכל מחלוקת שיש בין איש ישראל לחבירו, בין קיבוץ לחבירו, גם היא בונה עולמות, וכיון שהכל הוא שכלול ובנין, אין צורך לדבר מרורות, כי אם להודיע את הגודל ששני הצדדים עושים, ושהם יחד משכללים בנין עדי עד, ומתקנים את העולם, ואז לפי התרחבות הידיעה תגדל האהבה, כפי הערך של גדולת השנאה, ויגדל החיבור לפי הערך של גדולת הפירוד" (הרב קוק, אורות ישראל, ד', ו'). אם נצא מנקודת מוצא זו, שיש לבצע הפרדה מוחלטת בין המחלוקת האידיאולוגית לבין המחלוקת הפרסונלית, אם נוכל לשפוט את כל האדם לכף זכות, אך בד בבד לחלוק על דרכו בתכלית התוקף ללא טשטוש המחלוקת האידיאלית, הרי שאנו במסלול הנכון.

זו בדיוק כוונתה של המשנה ולכן אין מוזכרים בה קריטריונים למחלוקת לשם שמיים, פרט לדמויותיהם של הלל ושמאי. הדבר הקובע את טיבה של המחלוקת אינו הנושא או דעות החולקים כי אם היחס האישי שביניהם. הלל ושמאי, על אף שחלקו כמעט על כל נושא שבעולם, כבדו זה את זה ואהבו זה את זה, כפי שמגדיר זאת ר' יהונתן אייבשיץ בספור "יערות דבש" (ב', ח'): " בזאת יודע, אי המחולקים ובעלי ריבות - זולת הדבר שחלקו בו ומנגדים זה לזה - הם אוהבים גמורים בלב ונפש, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל אם אויבים ונוטרים שנאה זה לזה על ידי מחלוקת, זהו שלא לשם שמים, ויתיצב השטן בתוכם, וזהו הסימן מסרו לנו חכמי משנה, איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים, כי בכל מחלוקת אומרים שהיא לשם שמים, אמרו כמחלוקת שמאי והלל, שאהבו זה את זה וכבדו זה את זה הנאהבים ונעימים, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל כמחלוקת קרח ועדתו, שהיו נוטרים איבה

ושנאה וכמעט יסקלוהו למשה וכדומה, זו היא שלא לשם שמים". לצערנו, דרך זו לא חלחלה בקרב חלק מתלמידיהם אשר "לא שימשו כל צרכן".

כך ניתן להסביר את משמעות "סופה להתקיים". אם מטרת החולקים הינה לנצח את המחלוקת, הרי שיש כאן בהכרח אינטרס אישי מאחר וכל אחד שואף להראות שהוא טוב יותר וצודק יותר. ברם, אם מטרת המחלוקת הינה **בירור האמת**, אין זה משנה אם אני צודק או שמא היריב צודק שהרי הדבר החשוב הינו מציאת האמת וקיומה. זו משמעות דברי המשנה "סופה להתקיים" וכפי שהגדיר זאת החתם סופר: " **שלא יהיה כוונת המתווכחים...לנטות דעת חברו לדעתו, כי מה לי ולו, אך יהיה הויכוח להעמיד סברתי ודעתי על פי שכלי, באופן מה שחברי טען נגדי אראה במחשבתי אם כנים דבריו אחזור בי ואם לא נראים לי דבריו אני עומד על דעתי, ומה לי בכך אם יודה לי או לא כי אין כוונתי לנטות דעתו לדעתי, וכן יהיה דעת חברי שכנגדי להעמיד סברתו לעצמו, ואחר הויכוח הזה אחרי רבים להטות. אבל אותם הרוצים דוקא שחברו יודה לו וכוונתו להטות דעת חברו לדעתו, אותם שוגים מדרך האמת ונוטים אל הניצוח ויצא משפט מעוקל".** (שו"ת חת"ס או"ח, ר"ח). יש בדברי החתם סופר דרישה הכרחית כדי לקיים מחלוקת לשם שמיים. אסור לחולק לנסות לשכנע. ההיפך הוא הנכון, על המתווכח לנסות להשתכנע, ואם לא הצליח להשתכנע בטעותו, לפחות התחזק הוא בדעתו. כל המתווכח רק כדי לשכנע, מאבד את הלגיטימציה של מחלוקת לשם שמיים, גם אם מדובר בנושא הנמצא ברומו של עולם.

הדרך היחידה בה נוכל לצעוד ביחד כחברה, היא רק אם נבין שאין הצדק עם מחנה אחד בלבד (לרבות המחנה שלנו) ובאותו האופן אין מחנה הטועה לחלוטין. התמונה מורכבת בהרבה מכפי ציור פשטני הזה. עלינו לנסות, למצוא את נקודות הצדק בכל שיטה ובכל מפלגה – דתיים וחילוניים, חרדים וציונים, חרדל"ים ומתונים, ימניים ושמאלניים – ולהרכיב בנין שלם יותר. הסיבה לכך שהאחדות נראית דבר הנמצא מאיתנו והלאה, נעוצה בכך שכל צד מנסה לטעון שכל האמת נמצאת אצלו ואילו כל החושב אחרת אין לו כל מקום בעולם התורה או בחברה הישראלית. כל צד מנסה לשנות את רעהו כך שידמה לו, במקום לנסות ולראות מה יכול הוא ללמוד מרעהו. ברם, זהו שורש הטעות. אין כל שאיפה לשווי בדעות, ההיפך הוא הנכון. הסוד לאחדות אמיתית טמון הוא בהבנה שיש מקום במסגרת השיח הציבורי לכל אחת מהדעות. צריך לחלוק בתוקף, אך אסור לזלזל ולהכפיש. מותר לתקוף את הדעה החולקת אך אסור חלילה לתקוף את הצד החולק באופן אישי ולטעון שהוא מונע ממניעים זרים או פופוליסטים.

עלינו לזכור את דבריו המאירים של הרב צבי יהודה הכהן קוק ("את אחי אנכי מבקש"):

"את אחי ואת אחיותיי, בכל חלקי עמנו, שבכל המפלגות ובכל הארגונים, הידועים ושאנים ידועים, הנגלים והנסתרים, ושאנים במפלגות ושאנים בארגונים, - את כולם אני מבקש ומפיל תחנונים לפניהם. חוסו נא על נפשותיכם ועל נפש עמנו כולו. אל נא יתעלם מאתנו אף לשעה חומר האחריות, לעומת גודל הבניין של פרק זמן נורא ונשגב זה, ואל נגיע לידי חילול השם חלילה. אל נא יחליט כל אחד מאתנו, כל מפלגה וארגון וחלק, אשר כולם הלא את טובת עמנו ותקומת ארצנו דורשים, כי רק אתו כל האמת וכל הצדק. אל יחפוץ ואל ידמה, במצבנו האיום הזה, להטיל את דעתו בכפיית ידים על חברו; אל ישכח, מתוך ההתרגשות של האידיאליות הקדושה, כי הדעה לא תוטל ולא תתקיים בזה אלא תעורבב ותרפה ותימוג. אל נא נעכיר את החופש הציבורי שלנו בדעות ובמחשבות, בשאיפות ובתכניות, בבירוריה ובטיפוליהן, על ידי העברת גבולות השימוש בכוח הידיים והשרשת השנאה והבוז שבלב. נזכור, כי "המגביה ידו על חברו נקרא רשע" וכי היחס השלילי מתכפל בהדדיותו לאין מעצור בין אדם לאדם ובין אח לאח. נצמצם את חילוקי דעותינו הציבוריות בויכוח

הדבור והכתב ובהגשמתן הישירה, ואל נדלדלן בגסות האגרוף ובארסה של השליליות. נזכור את כוונת הצדק והאידיאליות שבכל אחד מאתנו, ונמצא את הדרך הנכונה והמתאימה לסידור היחסים שבינינו ולתיקון מגמותינו המעשיות. "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם"

אם עדיין לא מצאנו דרך לעשות זאת, כנראה שעוד לא ירדנו לנבכי סודה של תקופתנו ...